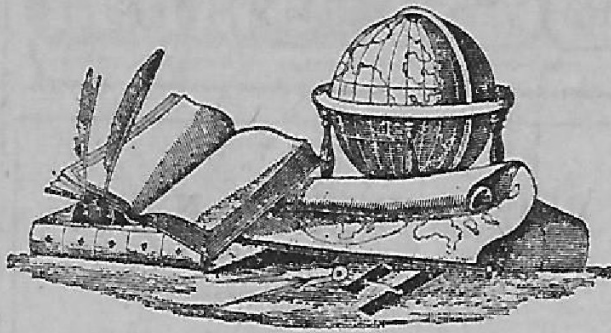

עידן ועידנים

מאת כרמי רוזן

הסופר והחיים

ביום-השנה ההמישי למות עגנון

פעמים עומד אדם ושואל עצמו שאלה קשה באמת: סופר, מחברם של סיפורים, מניין עולות בדעתו כל המעשיות שהוא מציא? — והנה בעניין זה אפשר למצוא רמז של תשובה ממקצוע, שיש הרואים אותו קרוב לספרות דמיונית — בין מצד הטכניקה ובין מצד התוכן: העתונאות. עתונאים נוהגים לומר כאמת מובנת מאליה, ש"המציאות עשירה מכל דמיון"; ואם כן, הסופר המשכיל והנבון גוטש את הדמיון ולוקט חומרים מן המציאות.

אמת חשובה זו על היחס בין דמיון ומציאות לא יכולה להיעלם גם מעיניו של הסופר הגדול שמואל יוסף עגנון זכרונו לברכה. אמנם בדרך כלל אין עגנון נחשב לעתונאי, ומחשבה תמימה יכולה לפקפק במידת היכרותו עם אמיתות עתונאיות, אבל הוא עצמו העיד על עצמו דברים אחרים. בדרשה שנשא במסיבה שנערכה לכבודו במועדון אגודת העתונאים בירושלים, בשנת 1963, ושנדפסה ב"הארץ" (16.8.63), אמר, ראשית, כי "כשנכנסתי לשמש בספרות עדיין לא נחתמו תחומים בין עתונאים וסופרים. אלו ואלו סופרים נקראו", ואם כן שני פלגי המקצוע שותפים לאותן אמיתות יסוד. ושנית, סיפר עגנון באותה דרשה, "לילה אחד כמה שנים קודם שעליתי לארץ ישראל נפלה דלקה בעירי בבוטשאטש וגשרפה הצי העיר. כששקעה האש וישבתי לפוש מהבאת מים למכבי האש, ישבתי וכתבתי לאור האש ששקעה מאמר על השריפה, אשר שרף ה' את העיר בוטשאטש ועל העיר שהיתה לשריפת אש, ושלחתי את הדברי לעתון שיצא בסטניסלוב. ואם תאמינו ואם לא תאמינו, במעשה זה של עתונאות הצלחתי יותר ממה שהצלחתי בכל שנות סיפורי."

ומאחר שגם נחשב לעתונאי וגם עסק בעתונאות, אין פלא שאפשר למצוא גם בסיפור הראשון שהוציא לעגנון מוניטין, והיה העקוב למישור, בפרק השלישי, ש"דוגמא ל"גכס" שמצא הסופר, במציאות". כותב עגנון במהדורת 1919 (במהדורות מאוחרות שינה עגנון כמה ניסוחים):

ובימים ההם כבר התנשאו כנפי "המגיד" לעוף ברחבי חלד, ורבים מתגרי בוצ'ץ, אשר שבו ממערבם מבראז, עיר רוכלת עמים, ספרו בקהל רב כי בעיניהם ממש ראו עלים המודיעים חדשות לבקרים בלשון הקודש והנה גם ירנינו לב אלמנה חיה כאשר תודיע בשערי הצי"טונג כי את בעלה היא מבקשת.

הסגנון התנכי כמו עוטה על כל הענין דוק מבהיק של אנדה רחוקה ולא גוגעת, אבל הביבליוגרף א"מ הברמן, בספרו, "אנשי ספר ואנשי מעשה" (הוצאת מס, ירושלים תשל"ד), מעיד על עגנון:

"מודעתה של עגנון ב"המגיד" משנת תרל"ו בכותרת "את בעלי אני מבקשת" היה עגנון מזכיר גם בשנים האחרונות בהרדה, מעין שריד של זעזוע נפשי קדום, והרי אפילו את שמו לקח לו משום העגונות."

מי שידפף בכרכים של העתון שמוכר עגנון בסיפורו, "המגיד" מלפני מאה שנה בערך, לא יתקשה למצוא כאלה הודעות צובטות-לב של אלמנות חיות,

המהפשות את בעליהן הנפקדים, ומבקשות מקוראי "המגיד" לסייע להן בחיפושיהן, על-פי סימנים שהן בותנות בהם, כמו שנותנת היום המשטרה, להבדיל, סימנים בחיפושיה אחרי נעדרים. אחדות מן ההודעות הללו הן גם פרי מצבם הכלכלי הירוד של היהודים במזרח אירופה באותה תקופה, מצב שדחף ראשי-משפחות לחפש לעצמם פתרון כלכלי בהגירה לארץ רחוקה. תקופה היסטורית זו, שממנה צמחה יהדות אמריקה הגדולה של ימינו, מתוארת, מידוע, בהרבה אהבה בסיפורי שלום עליכם, "המגיד" משתמש להור דעות אלה בכותרת, "את בעלי אנכי מבקש", שהיא פאראפראזה על פסוק במקרא, וכנראה כדי לא לשנות מן המטבע המקראית, לא נכתב, "מבקשת". הסותרת נושאת אופי של ראש מדור קבוע בעתון, אולי מפני שבדור ההוא עוד האמינו נשים בכותן של קריאות אלו בעתון להתחיר אליהן את בעליהן הבורחים. בימים ההם עדיין נחשבו גם עתונים וגם בעלים לדבר רציני. הנה שתי הודעות כאלה מתוך "המגיד" תרל"ה (1875):

את בעלי אנכי מבקש.
אשר הלך מביתו ולא שב זה חמשה שבועות ועקבותיו לא נודעו (בשבוע הראשונה ראו אותו על דרך קאוונא) ואותי עזב בינון ואנחה, ואלה סימני להכירו. שמו מאיר בן יצחק ליב בלעבער ווירשוף, הוא עתה בן שנים ועשרים שנה, גבה קומה וכחוש, שעריו תינו דונקעל (כהות — המלבה"ד) בלאנה, מראה פניו שחרחר וערוך. יודע לכתוב בל' רוסיסיה וזה ה' פרנסתו. אבל לדאבון לבבי נחלה זה לא כבר במחלת מרה שחורה ולפעמים בבלי דעת ידבר. שאלתי ובקשתי מקוראי "המגיד", אשר במלא כל הארץ הוא, מי מהם אשר יכיר אותו עפ"י הסמנים האלה לתוס עלי רכה בשנים ולהודיע להרב בעל "המגיד" הטוב והמיטיב עם מרי נפש ועצובת רוח ומגלה נסתרים.

דברי האשה מרת נפש

הייה ווירשוף

(המגיד 27/1/1875)

את בעלי אנכי מבקש.

זה כשלוש שנים אשר עזבני בעלי ר' מיכל ראזענשטיין נ"י ויאתו דרכו לארץ אשכנז לתור לו מקום להרוויח מחייית נפשו והוא תופר כובעות "היטל מאכער". מן 23 יאנואר 73 השנתי מכתב ממנו מעיר פראנקפורט דמאין ובו הודיעני כי בקרוב ישלח לי מעות על הוצאות הנסיעה לעיר ווירצבורג במדינת באיערין, כי שם מקומה שאסע אנכי ובתי, ומאז ועד הנה עקבותי לא נודעו לי. אי-לואת בקשתי שטוחה לפני קהל קוראי "המגיד", אם שמע איש או ראה או ידע איפה בעלי ומה שקרה לו, לחוס ולר-חם עלי אשה העאבה ובתי היילדה העטופות ברעב ובחוסר כל, לבשרני ע"י "המגיד" שמך דבר הנודע מבעלי, למען אדע מה לעשות בזה, לצאת מכבלי העינון או ממצב נורא כזה אשר אנחנו פה היום. וסימניו קטן הקומה, שערותיו בלאנה, עיניו גרוי (אפורות — המלבה"ד), במהלכו היה נוטה תמיד ראשו על צדו.

שצוצין ער"ה סיון תרל"ה

מיכליע ראזענשטיין